

МАСТАЦКАЕ СЛОВА

I НАЗІРАННІ Ё ПРЫРОДЗЕ

Вершаваныя формы фальклору, мастацкія творы беларускіх паэтаў выкарыстоўваюцца педагогам пры арганізацыі зносін ў працэсе назіранняў за прыроднымі з’явамі і наваколлем.

Прыводзім прыкладныя сеансы назіранняў з ужываннем паэтычнага слова. Да іх выкарыстання педагог можа падыходзіць творча, з улікам ўзросту дзяцей.

У працэсе назіранняў за прадметамі і з’явамі прыроды вялікую цікавасць у малых дзяцей выклікаюць такія фальклорныя формы, як заклічкі і прыгаворкі. Прагаворваючы заклічкі дзіця дае загады сонейку, дожджыку, прадстаўнікам жывёльнага свету. Як адзначае С. Я. Маршак, менавіта з дапамогай магічнага мастацкага слова маленькае дзіця авалодвае магутнымі сіламі прыроды.

Знаёмства дашкольнікаў з заклічкамі і прыгаворкамі адбываецца ў працэсе змястоўных зносін паміж педагогам і дзецьмі, а таксама паміж самімі дзецьмі ў час назіранняў за прадметамі і з’явамі акружаючага прыроднага наваколля. Мастацкае выкананне заклічкі педагогам дазваляе яму наладзіць у час назіранняў пэўны эмацыянальны кантакт з дзецьмі; пры дапамозе мастацкага слова вызначыць і падкрэсліць асноўныя рысы прадмета ці з’явы. Далейшае шматразовае паўтарэнне малой фальклорнай формы педагогам дае магчымасць дзіцяці наглядна ўбачыць тое, пра што расказваецца ў вершы прыгожымі вобразнымі словамі. У далейшым дзеці

самастойна выкарыстоўваюць заклічкі ў час назіранняў за прадметамі і з'явамі прыроды.

Сонейка-сонца...

Сонейка, сонца,
Выгляні ў аконца,
Пасвяці нам трошку
Дам табе гарошку.

Дожджык, дожджык, перастань...

Дожджык, дожджык, перастань,
Куплю табе сарафан,
Застануцца грошы,
Куплю табе галёшы.
Дожджык, дожджык, прыпусці,
Мы схаваемся ў кусты.

Ідзі, ідзі дожджыку...

Ідзі, ідзі дожджыку,
Звару табе боршчыку,
Пастаўлю пад елкаю,
Накрыю талеркаю,
Сама пакаштую,
Цябе пачастую.

Божая кароўка...

Божая кароўка,

Што заўтра будзе –
Дождж ці пагода,
Пень ці калода,
Пагода – ляці,
Дождж – сядзі.

Грыбок, грыбок...

Грыбок, грыбок,
Выстаў лабок:
Я цябе пацалую.

Слімак, слімак...

Слімак, слімак,
Выпусці рожкі,
Дам мукі
На піражкі.

Сунічкі, сунічкі...

Сунічкі, сунічкі,
Гарлачык невялічкі,
Сыпцеся роўна,
Каб было поўна.

Назіранні за сонейкам

- Ці ёсць сёння сонейка на небе?
- Якое сонейка?(залаценькае, міленькае, цёпленькае)

- Давайце папросім у сонейка, каб яно нам ярчэй свяціла.

Сонейка-сонца

Свяці, свяці, сонейка,

Каб нам было цёпленька,

Пад хаткай седзячы,

Лусту хлеба дзержачы,

Кветачкі збіраючы,

Песенькі спяваючы.

Сонейка- сонца

Сонейка-сонца,

залатое донца,

не хавайся ў бары,

а гары,

гары,

гары!

Ну –

Хоць трохі пасвяці,

каб нам спаць не ісці!

Ганна Іванова

Назіранні за дожджыкам

- Раскажыце, як змянілася наваколле, пасля таго, як прайшоў дожджык.

- А цяпер паслухайце, як пра гэта расказваецца ў вершыку.

Расінкі

Пыснуў дожджык

Цёплы, спорны,

Нібы сонца,

Залаты.

Узнялі

Галоўкі ўгору

Каласістыя жыты.

Заіскрыліся расінкі,

Ураджайным

Будзе год.

Выгінае

Траўка спінку,

Як вясёлы

Васька – кот.

Я. Крупенька

- Паглядзіце ў вакно, які ідзе дожджык?
- Так дожджык невялікі, дробненькі.
- Пра такі дожджык гавораць, што ён грыбны. Таму што пасля такога дожджыка вырастае многа грыбоў.

Грыбны дожджык

Дожджык, дожджык дробненькі, дробненькі,

Будзь ты, дожджык, добранькі, добранькі,
Ліся ты ўсю ночку,
Каб раслі грыбочкі.

І паслухаў дожджык нас, дожджык нас,
Усю ночку ліў якраз, ліў якраз.
Колькі там каля дубоў
Добрых вырасла грыбоў!

А. Дзеружынскі.

- Паглядзіце ў вакно. Ідзе дожджык
- Як вы здагадаліся, што ідзе дожджык?

Дожджык

Кроплі светлыя звіняць,
Скачучь па галінках
І павіслі на траве
Срэбнай павуцінкай.

Ліся, дожджык,
Градкі мый!
Ну яшчэ хоць трошкі!
Дожджык, дожджык залаты,
Вадзяныя ножкі!

У. Луцэвіч

- Паслухайце, гэта раскаты грому. Скора пойдзе дождж. Перад дажджом і ў час дажджа «голсам моцы, ціха і важна» раздаюцца раскаты грому.

Першы гром

Голсам моцы, ціха і важна

Гром пракаціўся ўгары.

Луг адазваўся грому працяжна,

Лес адгукнуўся стары.

Гай страсянуўся, дрыгнула поле,

Долы той гук паняслі.

Ў гэтым раскаце чуецца воля,

Чуецца радасць зямлі.

Ў грукаце гэтым многа ёсць сілы,

Чуецца моц і прастор...

Першыя громы! Сэрцу вы мілы,

Люб мне ваш смех паміж гор.

Я. Колас

- Паглядзіце ўважліва, прайшоў дожджык і з кропелек дажджу ўтварыўся маленькі ручаёк. Давайце спытаем у яго:

Ручаёк

- З чаго ты, ручаёк.

Сярэбраны званочак?

- Я з кроплі дажджавой,

Што ад святла зіхоча.

- Куды ты ты, ручаёк.

Сярэбраны званочак?

- Туды, дзе акіян

І дзень, і ноч плюскоча.

- Што любіш, ручаёк.

Сярэбраны званочак?

- Каменьчыкі – на дне,

На беразе --- пясочак...

Юозас Някрошус

- Якое надвор'е на двары?

- Ідзе дожджык, давайце папросім яго, каб ён добра напаіў вадзічкай і травы, і
кветкі, і кусты, і дрэвы.

Дожджык

Дожджык, дожджык залаты,

Ліся цёплы і густы,

На сады і на палеткі,

І на травы, і на кветкі.

Палівай гароды болей,

Дзе расце гарох, фасоля...

Дожджык, дожджык залаты,

Не мінай нікога ты.

Гулкім громам грукачы!

Мы паспеем уцячы,

Мы не будзем охаць,

Нас не напалохаць!

К. Буйло

Назіранні за снегам і лёдам

- Паглядзіце на сняжынкi, якія падаюць з неба.
- Якія яны, на што яны падобныя?
- Ці многа сняжынак, ці хопіць іх на усіх вас?
- Паназірайце за сняжынкамі.
- Давайце разам раскажам, якія сняжынкi. Яны ... белыя, ... маленькія, мяккія ... пушыстыя, ... драбнюткія.
- Сняжыначкі падобныя на ... зорачкі, на ... матылькоў..., на ... пушыначкі.
- Паслухайце, як расказваецца пра сняжынкi ў вершы.

Сняжынкi

Сняжыначкі-пушыначкі

Ляцелі матылькамі,

Над хмызамі над шызымі

Дыміліся дымкамі.

Зіхцеліся, мігцеліся

У розныя калёры.

Драбнютка, пякнютка,

Як зоранькі, як зоры.

Насіліся, кружыліся

Над ціхімі палямі.

Даліначкі сняжыначкі

Пакрылі дыванамі.

Над елкамі, над хвойкамі

Спявалі песні-баі:

“ Мы хатачкі-палатачкі

будуем тут у гаі.

Маленькія, міленькія,

Дзіцяtkі- птушаняткі,

Ляціце вы, скачыце вы

У светленькія хаткі!

Вушастыя, пушыстыя,

З драцінкамі-вусамі

Вы зайчыкі-малойчыкі, --

У хаткі к нам таксама!”

Сняжыначкі-пушыначкі

Спявалі песні-баі:

“Мы хатачкі-палатачкі

Будуем тут у гаі”.

3. Бядуля.

- Узімку на дахах дамоў можна заўважыць шмат ледзяшоў. Паглядзіце, ці ёсць ледзяшы на дасе нашага дзіцячага садка?
- Вось гэты маленькі лядзяш упаў дадолу. Як вы думаеце, чаму?

Лядзяш

Спявалі ручаінкі,

Вясну віталі птахі,

Калі лядзяш маленькі

Упаў дадолу з даху.

Упаў , прамовіў ціха:

-- Слабы я стаў і кволы,

Мяне сагрэла сонца

Праменьчыкам вясёлым.

І хутка я растану,

Растану – не загіну,
Вадой вясновай стану
І пабягу ў даліну.

Нап'юцца ўдосталь травы,
Красуючы ў леце.
Хоць мала,
Ды не марна
І я пражыў на свеце!

Лідзія Кампаніец

Назіранні за ветрыкам

- Якое сёння надвор'е?
- Ці ёсць ветрык?
- Які ветрык: моцны ці лагодны? (цёплы ці халодны?)
- Як можна вызначыць цёплы ветрык ці халодны?
- Як вы даведаецеся моцны ветрык ці лагодны?
- Паслухайце вершык пра ветрык ?

Ветравей

Мчаўся ветрык-ветравей
Па галінках, па траве.
Дуб разгойдаў малады,
Кідаў, сеяў жалуды,

Верхавіны ў лесе гнуў,
Калыхаў на іх жаўну.
Ноччу рваў бляшаны дах
І таптаўся па кустах.
Разам з дожджыкам скакаў,
Ранкам скрыўся і прапаў.
Ні бяды ў яго, ні гора ...
Непаседа спіць за борам.

С. Шушкевіч

- Пра які ветрык расказваецца ў гэтым вершы?

Назіранні за свойскімі жывёламі

(у гарадской мясцовасці гэтыя вершы можна выкарыстоўваць пры разглядванні
адпаведных малюнкаў)

- Паглядзіце на пеўніка (парсючка, казу, коціка, карову, авечку, бычка) і
раскажыце, які ён (яна)?
- Паслухайце, як пра ((парсючка, казу, коціка, карову, авечку, бычка)
расказваецца ў вершы.

Пеўнік

Люлі, люлі, люлі,
Курачкі паснулі,
Толькі пеўніку не спіцца:
Ранак ён праспаць баіцца.

П. Міццюк

Парсючок

Парсючок пад'еў
І прыйшоў у хлеў.
Стогне: -- Ух-ух-ух,
Я пад'еў за двух.
Але пэўна б мог
З'есці і за трох.

С. Шушкевіч

Бычок

Ой бычок, мой бысенька,
Залатая лысінка,
Тупучыя ногі.
Бадучыя рогі.
Ты, паціхеньку хадзі
І дзіцятка не будзі.

З нар.

Карова

Дабрадушная карова
Кожны дзень дзяцей гатова
З добрым ранкам прывітаць,
Малачком пачаставаць.

Ул. Корбан

Авечка

Дужа гарача авечцы
Асвятжыцца б ёй у рэчцы,
Пакупацца, паныраць,
Ды кажух не можа зняць.

Ул. Корбан

Мыюцца кацяняты

Лапкай мяккай без вады
Умываюцца каты,
Мыюць вушы і насы
І на спінцы валасы.
Так, як мамы,
Так, як таты,
Мыюцца і кацяняты.

А. Кавалюк

Назіранні за птушкамі

- Паназірайце за вераб'ём (снегірамі, сінічкамі, сарокай, варонай).
- Раскажыце, як ён (яна) рухаецца, спявае.
- Апішыце верабейку (снегіра,

Гарабей

От гаробчык, спрытны

Хлопчык,

Каля хат сягае,

Сюды туды, ўбок, узад
Ножкі выхіляе.
Дзяўбе з ранку да вечара –
І тут, і там кража,
А спытайся: ці наеўся?
-- Чуць жыў, -- ён адкажа.

Кандрат Лейка

Сарока

Сарока-белабока
Па хаці скакала,
Рагатала, вярцелася,
Дзетак забаўляла.
На ёй бела фартушына,
Чорненька сукеначка,
А гаворыць і шчабечэ
Дробна, як паненка...

К. Лейка

Белабока-сарока

Белабока-сарока
Прыляцела здалёка,
Села ж яна на таку,
У яе хвосцік на баку.

З народнага

Бусел

Бусел, бусел, галяндач,
Пайшоў жыта аглядаць;
Яшчэ жыта зеляно,
Буслу ногу адняло.
Скача бусел на кію,
Кляне доленьку сваю.

К. Лейка

Дзяцел

Вострай дзюбай
па кары
Дзяцел грукае
ў бары.
Барабаніць:
-- Тук-тук-тук!
Недзе тут
схаваўся жук.

Бусел

Выйшаў бусел пагуляць,
З'еў рапухаў дваццаць пяць.
Дваццаць пяць ці дваццаць шэсць?
Збіўся з ліку і не есць.
На адной прыстаў назе

І на пальцах лік вядзе.

Ды як злічыш: у яго

Восемь пальцаў усяго.

Вёў ён лік і так і сяк,

Потым вырашыў,басяк,

Да рапух пайсці спытаць:

--Дваццаць шэсць , ці дваццаць пяць?

Толькі штось рапухі ўсе

Пахаваліся ў лазе.

Скуль ім знаць – чаго ізноў

Бусел з клёкатам ішоў.

М. Танк

Дзятлік

Дзятлік, стракаты і яркі,

Кропляў напіўшыся з хмаркі,

Седзячы на макаўцы дуба,

Хваліцца:

--З дупла будзе ступа!

А навошта дзятліку ступа?

Ці надумаўся таўчы жалуды?

Пад карой і ў трэшчынах

дуба

Дзятліку шмат смакаты.

Д. Бічэль-Загнетава

Грак

Ты не с поўдня, варанёны грак?

Дзе ж ты здолеў пачарніцца так?

З поўначы?

Там нельга пачарнець.

Там ад снегу пабялеў мядзведзь.

Д. Бічэль-Загнетава.

Жаўна

Чорны дзяцел здаўна

Назваецца – жаўна.

У чорнага волата—

Магутнае долата.

Дзеўбане ў сасновы сук –

Па ўсім лесе пойдзе грук.

Ён не думае пра спевы –

Чорны дзяцел лечыць дрэвы.

В. Вітка

Бусел

Даўганосы землямер

Схапіў жабу за каўнер,

Па траве павалачыў,
У канаве намачыў,
Вострым носам дзеўбануў,
Уздыхнуў і – праглынуў.

В. Вітка

Верабейка

Верабейка ўвесь дрыжыць:

--Як тут жыць? Як пражыць?

Набліжаецца зіма –

Цёплай вопраткі няма.

Чык-чырык! Чык-чырык!

Я ад холаду адвык.

І азяб я, і прамок,

Слаба грэе мой пушок.

Вецер. Холад. Дождж імжыць...

Як тут жыць? Як пражыць?

Чык-чырык! Чык-чырык!

Я ад холаду адвык.

Станіслаў Шушкевіч

Назіранні за жукамі і насякомымі

- Паназірайце, як лётае пчолка, як яна голас падае?

- Чаму пчолка лётае між кветак.
- Што пчолка збірае з кветак і траў?

Пчолка

Пчолка, пчолка!

Дай мядку!

Паміж вішань у садку

Паясок табе спляту –

Падпярэжаш на ляту!

Д. Бічэль- Загнетава

Пчолка

Паляцела пчолка на лужок,

Ой, патрэбен пчолцы фартушок.

Белы ці зялёны, які лепш?

Скінь, бярозка, лісцік ты найперш.

Ды няма іголки – нечым шыць,

Давялося ў вожыка папрасіць.

Тут патрэбны ніткі акурат,

Адматаў ёй нітак шаўкапрад.

Пахне медуніцамі лужок,

Шые пчолка, шые фартушок.

А. Пысін

Пчала

Рана-раненька пчала

Пакідала вулей,

Заспавала-загула,

Каб усе пачулі:

--Жу-жу-жу,

Жу-жу-жу,

Я без справи не сяджу,

Жу-у!

Палячу я на лужок,

Потым на палетак.

І збіру духмяны сок

Самых лепшых кветак.

Жу-жу-жу,

Жу-жу-жу,

Я над кветкамі кружу,

Жу-у-!..

Артур Вольскі

Пчолы

Сінія званочки

Пчолы разбудзілі,
Сонечнымі промнямі
Тварыкі памылі.
На траве, на кветках
Росы дагараюць,
Лётаюць тут пчолкі
І нектар збіраюць.

Т. Кляшторная

- Паглядзіце на гэтага жука.
- Пакажыце, як ён лётае?
- Як жук падае свой голас?

Жук

Цераз плот, цераз плот
Жук ляціць у гарод
І гудзе , як самалёт.

З народнага

- Паназірайце за матылькамі.
- Якога колеру матылькі?
- Дзе яны лётаюць?
- Чаму матылькі лётаюць сярод кветак і траў.

Матылёчкі-матылі

Матылёчкі-матылі,

Дзе ляталі, дзе былі?

-- Мы ляталі па лугах,

Начавалі па палях.

-- Матылёчкі-матылі,

Што вы елі, што пілі?

Быў на кветачцы мядок,

На траве салодкі сок.

А. Пысін

- Паназірайце за павучком.

- Паглядзіце , якая ажурная работа, якая тонкая павуціна.

- Паназірайце, як павучок прадзе сваё павуцінне.

Павучок

Павучок – ткач-ткачок –

Сеў на тоненькі сучок.

Павуцінне сваё праў

І на голейку снаваў

Нітку да ніткі –

Камарам на світкі.

Л. Геніюш

- Паглядзіце на божую кароўку.

- Якога яна колеру?
- Давайце падлічым, колькі ў яе чорных кропачак.
- Падкінем божую кароўку у гору, няхай ляціць.

Божая кароўка

Божая кароўка,
Паляці на небка,
Прынясі нам хлебка
Чорнага і беллага,
Толькі негарэлага.

Божая кароўка

Божая кароўка,
Чорная галоўка,
Чырвоныя крылцы,
Крапінкі на шыйцы.

І. Юкляеўскі

Назіранні за кветкамі

- Паназірайце за кветкамі: якога яны колеру, якія ў іх лісцікі, якія ў іх пялёсткі, якія сцеблікі, дзе растуць кветкі.
- Апішыце, кветачку. Раскажыце, якая яна.

Васілёк

Стаіць,
Выглядаючы з жыта,

Як зорачка-знічка

Здалёк,

Што ўпала

Іскрынкай

З блакіту

Палеткаў краса—

Васілёк.

Калі расцвітае

Цуд гэты,

На полі

Яшчэ гарачэй,

Буе,

Квітнеецца лета

І фарбы прыроды

Ярчэй.

Стаіць,

Паглядае з пагорка,

Як зорка

Аднекуль здалёк,

Часцінка

Любімай старонкі,

Часцінка зямлі —

Васілёк.

А. Дзеружынскі

Крапіва

Крапіва, крапіва,
Ты пякучая трава,
Ты такая злючка,
Апякла мне ручкі.
Гэта – непарадак,
Вырву цябе з градак.

А. Дзеружынскі

Рамонак

На танюткай ножцы гнуткай
На лужку, ля ручая,
У каўнерыку бялюткім
Гэту кветку ўбачыў я.

Ясным вокам, жоўтым гэткім,
Паглядзела на мяне...
Я сарваць памкнуўся кветку,
А пчала сказала: -- Не!

Марыя Пазнанская

Ля дарогі шарык белы.
Вецер б'е, а шарык цэлы.

А як дзьмухнуць хлапчукі –

Пух ляціць ва ўсе бакі.

В. Жуковіч.

На лузе браточкі

З аднае сямейкі:

Залатыя вочкі,

Беленькія вейкі.

З нар.

Коцікі

За вёскай, ля балоцінкі,

Ў галлі вярбы старой,

Маленечкія коцікі

Хаваліся зімой.

Мялі наўкол мяцеліцы,

Гулі ў кустах пустых,

Ды коцікі ў аселіцы

Не чулі нават іх.

Салодка спалі ў коўдрачках,

Чакаючы вясну.

Прыгрэла сонца шчодрае –

Збудзілася ад сну.

Паскідвалі ўсё чысценька

Адзежныны з сябе

І , жоўтыя, пушыстыя,

Паселі на вярбе.

Кастусь Цвірка

Коцікі

Сонца гне вясёлы сук,

Спее,

Быццам яблык

Я за пазухай нясу

Коцікаў азяблых.

Кожны коцік во тачкі,

Мяккі і не драпкі.

Коцікі-вербавічкі,

Пакажыце

Лапкі.

Снег яшчэ ляжыць вакол.

Цёпла – у пакоі!

Я пастаўлю вас на стол,

Напаю вадою.

Малюпасенькіх

Не дам

Аніякай краўдзе.

Усміхнецца мама вам,

Як з работы прыйдзе.

Р. Барадулін

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ